

ჩემი სამყარო

შურნალი ახალგაზრდებისათვის

უცნობი კახეთი – სოფელი ქვემო მაჩხაანი

კასა სიმონიშვილი

კახეთი ერთ-ერთი იმ კუთხეთაგანია, რომელსაც არ აკლია სტუმარი. ადგილობრივი თუ უცხოელი ტურისტები მრავლად ჩადიან ღვინის ტურებითა თუ კახეთში უხვად მიმოზნეული ძეგლების სანახავად. მათი უმრავლესობა კარგად ცნობილ ძეგლებს სტუმრობს, იქნება ეს ალავერდი, შუამთა, ნეკრესი, ლოპოტა, თელავი თუ წინანდალი. მაგრამ კახეთში არის ნაკლებად ცნობილი და, შესაბამისად, ნაკლებად ტურისტული ადგილები თუ სოფლები, რომლებიც ნამდვილად იმსახურებენ ფართო საზოგადოების ინტერესს, იქ ჩასვლას და დათვალიერებას.

ერთ-ერთი ასეთი ნაკლებად ცნობილი ადგილი სოფელი ქვემო მაჩხაანია, რომელიც სიღნაღის რაიონშია და კარგი, გამართული გზა აკავშირებს წნორთანაც და სიღნაღთანაც.

ქვემო მაჩხაანი XIX საუკუნის ბოლოს ქიზიყის სავაჭრო ცენტრად ჩამოყალიბდა. აქ იმართებოდა ბაზრობა და ქიზიყის

ბასიკო ნადირაშვილის სახლის ლოჯია

სოფლებიდან სწორედ მაჩხაანში ჩადიდნენ სავაჭროდ. ასე გრძელდებოდა XX საუკუნის თითქმის შუა ხანებამდე, სანამ მაჩხაანის ბაზარს კახეთში ცნობილი ბოდბისხევის ბაზარი არ ჩაენაცვლა.

XIX საუკუნეში ქვემო მაჩხაანის წინ წამოწევასა და გაძლიერებაში დიდი როლი ითამაშეს ამ სოფლის მკვიდრმა ძმებმა დიმიტრი და ბასიკო ნადირაშვილებმა. დიმიტრი ნადირაშვილმა თავისი სოფლის სახელი ფსევდონიმადაც კი აიღო და მაჩხანელად დაენერა. ძმები, განსაკუთრებით დიმიტრი, სათავეში ჩაუდგნენ ახალ წამოწყებებს, შექმნეს ამხანაგობა და დააარსეს ე. წ. სახალხო დეპო – დღევანდელი ტერმინოლოგიით, ალბათ, „სავაჭრო ცენტრი“; გარდა ამისა, ქვემო მაჩხაანში XIX საუკუნის ბოლოს დაარსდა სკოლა, საავადმყოფო და, რაც ყველაზე საოცარია, თეატრი. ქვემო მაჩხაანის ამბებს სისტემატურად აშუქებდა გაზეთი „ივერია“.

მოგვყავს ერთი ამონარიდი, რომელიც „დეპოს“ მუშაობას ეძღვნება და საიდანაც კარგად ჩანს, თუ რა რთულ და, შეიძლება ითქვას, მტრულ გარემოშიც კი უხდებოდათ მუშაობა ამხანაგობაში ჩართულ მაჩხაანელებს, სადამდე მიდიოდა კონკურენტების სურვილი, რომ ხალხი არ მისულიყო „დეპოში“ სავაჭროდ. გაზეთი „ივერია“ 1896 წლის N5:

„ახალ დაარსებულს სახალხო დეპოს ვაჭრობა და სანეწრო ფული დღითი დღე ემატება. გამგეობამ საუკეთესო ადგილი იყიდა ამ დღეებში და დიდის შენობის დადგმას აპირებს ამ ზაფხულს, რადგან ხშირად

განჯინა ბასიკო ნადირაშვილის სახლში

ბასიკო ნადირაშვილის სახლი

დუქანი მოჭრილი აივნითა და ამოშენებული კარით

ისე იჭედება დეპო მსყიდველებით, რომ ნემსი არ ჩავარდება. იყიდება გუთნები იმავე ფასად, რა ფასადაც ტფილისში ისყიდება თითოობით. მსყიდველს ათი მანეთი უკან რჩება, გზის ხარჯი და მოცდენა რომ არ ვიანგარიშოთ. წურბელა ვაჭარ-ჩარჩები ათასნაირ სიცრუეს ავრცელებენ ქიზიყის სოფლებში დეპოს შესახებ: „დეპოში იაფად იმიტომ ისყიდება ყველა, რომ ბაქოს ხოლერიანობაში გადარჩენილი საქონელია და დადგება თუ არა ზაფხული, ყველა მსყიდველს ქოლერა ამოჟღეტსო. დეპოში იმიტომა სწერავენ რალაცა ნითელ-ყვითელს ქალაღდით (ჩეკს), რომ მთავრობას წარუდგინონ – ნახეთ რამოდენასა ვაჭრობს გლეხის ხალხი და ფოშტის ფული მოგემატებათო. იაფად იმიტომ გაძლევენ, რომ ზომები და სანყობები პატარები აქვთო, განა მართლა დეპომ დააიაფა? რუსეთშიაც დაიაფდა საქონელიო“ – ვინ მოსთვლის, კიდევ რა სიცრუე-ჭორებს არ ავრცელებენ ხალხის მძარცველ მგლეჯავნი, მაგრამ ხალხს მაინც ვერ აჯერებენ ხალხის უმრავლესობა ლოცვა-კურთხევით იხსენიებს „სამადლო დეპოს“ დამაარსებლებს“.

სოფლის სკოლის შენობა

დუქანი მოჭრილი აივნით

ქვემო მაჩხაანში შემორჩენილია როგორც XIX საუკუნის სოფლის გეგმარება, ასევე უამრავი შენობა, აგებული XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისში. ამ ნაგებობათა დიდი ნაწილი გადარჩენილია, ზოგი – უკეთესად, ზოგიც – უარესად, მათ შორის – სკოლა, საავადმყოფო, თეატრი და მრავალი დუქანი. თავად „დეპო“ კი იმდენადაა გადაკეთებული საბჭოთა პერიოდში, რომ თავდაპირველი ნაგებობიდან ბევრი არაფერია დარჩენილი. სამწუხაროდ, სკოლაც, რომელშიც საბჭოთა პერიოდში ტექნიკური იყო განთავსებული, სავალალო დღეშია.

ადგილობრივთა გადმოცემით, ქვემო მაჩხაანში ას ოცამდე დუქანი ყოფილა. ყველა მეტ-ნაკლებად სტანდარტული გეგმარებისა იყო: პირველ სართულზე დუქანი ან სახელოსნო, რომელიც დიდი ღიობებით იხსნებოდა ქუჩისკენ, ხოლო მეორე სართულზე – საცხოვრებელი. მეორე სართულიდან ქუჩისკენ აივნები იყო გადმოკიდებული. ასეთი ნაგებობები საკმაოდ ბევრია გადარჩენილი მაჩხაანში, თუმცა თავდაპირველი ფუნქცია დუქნისა ან სახელოსნოსი არც ერთს აღარ აქვს და ყველა საცხოვრებლადაა გადაკეთებული. ეს ყოველივე საბჭოთა პერიოდში მოხდა, როცა მთავრობამ დუქნები დახურა და ვაჭრობა აკრძალა. ისიც აღსანიშნავია, რომ, რადგან ქვემო მაჩხაანი მძლავრი და შედარებით მდიდარი სოფელი იყო, საბჭოთა პერიოდში მრავალი მაჩხაანელი შეენირა რეპრესიებს. როგორც ადგილობ-

დუქანი შემორჩენილი აივნით

დუქანი მოჭრილი აივნით

თეატრის პარტერის სკამი

რივები ამბობენ, სხვა სოფლებთან შედარებით, მაჩხაანში უფრო დიდი გაქანება მიიღო რეპრესიებმა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ძველ დუქანთა მეორე სართულებიდან მთავარი ქუჩისკენ ხის აივნები იყო გადმოკიდებული და ძალიან გულსატკენია, რომ საბჭოთა პერიოდში ამ აივანთა უმრავლესობა მოჭრეს და დღესდღეობით გვხვდება სახლები, რომლებშიც ფასადის მეორე სართულზე მხოლოდ კარია შემორჩენილი.

თეატრის შენობა

ბასიკო ნადირაშვილის მარნის კარი

ბასიკო ნადირაშვილის მარნის თახჩები

ყველაზე კარგად ქვემო მაჩხაანში თეატრი გადარჩა. თეატრის მშენებლობა დაიწყო 1891 ან 1892 წელს და დამთავრდა 1899 წელს. იგი აიგო მთლიანად შემონიშნულობებით, რომელიც გაიღო ქიზიყის საზოგადოებამ. სოფლის თეატრის კვალობაზე საკმაოდ ტევადია, ორასადგილიანი პარტერთა და იარუსით, სცენის მარჯვნივ და მარცხნივ კი ლოჟებია. აღსანიშნავია, რომ პარტერის სკამები ავთენტურია ისევე, როგორც სასცენო მექანიზმის გადარჩენილი ნაწილიც. მაჩხაანელების თქმით, თეატრს მოძრავი სცენაც ჰქონია, რომელიც, მათი გადმოცემით, დაუშლიათ და მარჯანიშვილის თეატრში წაუღიათ. მაჩხაანის თეატრი ისევე, როგორც სახალხო დეპო, ხშირად ხვდებოდა გაზეთ „ივერი-

სახლი მაჩხაანის უბან ფანიანში, შესასვლელი

სახლი ფანიაში

ის“ გვერდებზე. აი, რას წერდა „ივერია“ 1899 წელს (ნომერი 162): „1899 წლის ივლისს წარმოადგინეს ქვემო მაჩხაანის თეატრის ახალ შენობაში „ხანუმა“, ა. ცაგარელისა და ადგილობრივი სცენის მოყვარეთა დახმარებით. წარმოდგენას ქიზიყის რჩეული საზოგადოება და დიდძალი ხალხი დაესწრო (ღარიბნი უფასოდ). წარმოდგენიდან შემოვიდა ოც თუმნამდის, რომელმაც უნდა გაისტუმროს თეატრისთვის ახლად აგებული შენობის ვალი. მაჩხაანის ინტელიგენცია

თეატრის სასცენო მექანიზმის ნაწილი

აპირებს მოათავსოს წიგნთ-საცავი და სამკითხველო ახლად აშენებულ თეატრის დარბაზში, სადაც კვირა უქმე დღეებში წაუკითხავენ ხალხს ხალხური ენით დაწერილ ლექციებს, ზნეობრივს, სასოფლო-მეურნეობისას და სამკურნალოს“.

ამრიგად, ქვემო მაჩხაანში დაინტერესებული დამთვარიელებელი შეიძლება გაეცნოს კახეთის, კიდევ უფრო ზუსტად ქიზიყის, გამორჩეულ სოფელს, რომელშიც სასწაულებრივად გადარჩა XIX საუკუნის გეგმარებითი ქსოვილი, მრავალი ნაგებობა, მათ შორის ისეთი გამორჩეული, როგორცაა მთელ აღმოსავლეთ საქართველოში ერთ-ერთი პირველი თეატრი.

სასიხარულოა, რომ ქვემო მაჩხაანის შესწავლასა და პოპულარიზაციას ჩვენს დროშიც გამოუჩნდნენ ქომაგები, კერძოდ ორგანიზაციები „კულტურული მემკვიდრეობის არასამთავრობო მონიტორინგი“ და „სამოქალაქო ინიციატივა“. მათი მცდელობით 2014 წელს ქვემო მაჩხაანის თეატრსა და ერთ-ერთ საცხოვრებელ სახლს ძეგლის სტატუსი მიენიჭა. „სამოქალაქო ინიციატივა“, რომელიც ადგილობრივი, ქიზიყური ორგანიზაციაა, ამჟამად ცდილობს გააცოცხლოს ქვემო მაჩხაანის თეატრი. ამ ორგანიზაციის მეცადინეობით ქვემო მაჩხაანის თეატრში 2014 წლის 16 ოქტომბერს ორკესტრმა „საქართველოს სიმფონიეტამ“ საქველმოქმედო კონცერტი გამართა, საიდანაც შემოსული თანხა მოხმარდება სასცენო განათების გამართვას, რომლის გარეშეც წარმოუდგენელია თეატრის მუშაობა.

სტატიაში გამოყენებულია „კულტურული მემკვიდრეობის არასამთავრობო მონიტორინგისა“ და „სამოქალაქო ინიციატივის“ მიერ გაზეთ „ივერიაში“ მოძიებული მასალები და კახა ხიმშიაშვილის ფოტოები.

დუქანი შემორჩენილი აივნით

